

Мотря (скорочено)

Богдан Лепкий

Історична повість "Мотря" є першою з п'яти повістей про українського гетьмана Івана Мазепу (1639-1709)

ТОМ ПЕРШИЙ

Пам'яті батька

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЦАР

Київ. Половина липня. У бенкетному залі гетьман Іван Степанович Мазепа приймає московського царя Петра I. Цар сидів у голові столу, наліво біля царя – Олександр Данилович Меншиков, а направо – Мазепа. Цар був високий, мав буйну темну гриву, обличчя його було жовтуватو-бліде, широке, з нього струмками спливав піт.

На бенкеті було багато старшин, серед яких: полковник Данило Апостол, генеральний суддя Василь Кочубей, гетьманів племінник Войнаровський.

Цар уже таки добре був випив, і в його що було в серці, те й було на язиці. Він хвалився, що переможе шведського короля Карла XII, завоює Царгород, почепить на хрест Софії, Середземне море флотом своїм замкне і на Індію піде. А ще він хотів розбити дніпровські пороги і пустити флотилію під ніс турецькому султанові.

Гетьман виголосив тост, і за командою вистрелили 12 сальвів. Цар пригорнув гетьмана до себе та поцілував. Під кінець бенкету цар заснув у фотелі, а всі решта навшпиньки вийшли з залу.

СЛУХАЙ, ЩО МЕНШИКОВ СКАЖЕ

У іншій кімнаті усі гості, крім царя, пили каву і розмовляли. Сиділи гуртками генеральні старшини, і полковники, і другі гості, розмовляючи півголосом із собою. Стародубський полковник Скоропадський і генеральний суддя Кочубей розмовляли про своїх дружин. Недалеко від них сидів гетьман Мазепа з Меншиковим. Вони пошепки про щось говорили.

Меншиков радив гетьману старатися не втратити царської ласки. Ці слова не сподобалися Мазепі, він відповів, що вже надто старий, щоб підбігати за ласкою царя. Меншиков натякнув, що цієї ласки може запобігти хтось другий з гетьманських старшин. Мазепа сказав, що свою вірність цареві доводив багато разів: ходив з Голіциним на Перекоп, будував кріпості на річці Самарі і на Орелі, брав Кізікермен, посилав 15 тисяч козаків на Азов, а Іскру на Лівонію, а 10 тисяч козацтва у Псков... На це князь сказав, що сумніву у вірності цареві нема, але він натякав на гетьманових людей, які задуже в пір'я вбилися і зависоке хочуть літати. Гетьман кинув оком по залу

і помітив, що старшини вловлюють кожне слово їхньої розмови. Тоді гетьман сказав, що не хоче визивати на бій домашніх ворогів, не пора починати хатньої війни, бо треба думати про заграничного ворога, маючи на увазі Карла XII.

У кімнату зайшов цар і сказав, що їм з Меншиковим пора їхати. Коли гетьман і цар опинилися наодинці в бенкетному залі, Петро подякував за розкішний прийом, а потім наказав готувати кулі і порох, ремонтувати мости, реквізувати коней, а найголовніше – людей своїх крізь густе сито перепустити: хто не цілком надійний, того геть. На прощання цар сказав: "Тепер пора на діло. Числю, гетьмане, на тебе... Слухай, що Меншиков скаже...". Ці слова він вимовив з притиском, надаючи їм окремої ваги. Гетьман повторяв у душі: "Слухай, що Меншиков скаже". Ці слова чимраз глибше всвердловувалися йому у серце і – боліли...

Старшина віддала честь, цар сів у карету і поїхав. За ним рушили у каретах його люди. "Перешуміла буря", – сказав Данило Апостол до гетьмана, оглядаючись, чи їх хто не чує. Гетьман відповів, що буря лиш починається. Дехто прощався з гетьманом і їхав додому, дехто від'їздив до полку, бо часи були вельми неспокійні. Старшини розійшлися у добрій злагоді, кланяючись гетьманові в пояс. Розпрощався і генеральний суддя Кочубей, бо казав, що у Ковалівці в його новому дворі чимало всілякої роботи. Там порядкувала його жінка Любов Федорівна.

НЕ ЛИШ МОЛОТОМ, АЛЕ Й МЕЧЕМ

Біля гетьмана залишилися найближчі до нього: миргородський полковник Данило Апостол, лубенський – Зеленський, компанійські полковники Кожухівський і Андріяш, генеральний хорунжий Іван Сулима і найближчі з усіх Орлик і Войнаровський. В їх товаристві гетьман пішов на вал, щоб подивитися, як буде відпливати на галері цар.

Петро уже відплив, а гетьман з друзями ще стояли на валі й дивилися перед себе. Їх наче причарував Дніпро. Всі знали, що Мазепа дуже любить Київ. Гетьман промовив, що багато їздив по світі й чимало всякої краси надивився, але Київ найкращий. Гарний та нещасливий город, немає йому спокійного життя. Що одне покоління збудує, то друге руйнує, і навіть свої не вміють свого пощадити, не знаючи ціни йому.

Мазепа сказав, що коли Бог дозволить йому ще декілька літ прожити, то збудує в Києві камінну бібліотеку і галерею. Але будувати треба не лиш молотом, а й мечем. Полковники і решта старшин, почувши останнє слово, мимохідь шукали руками своїх щабель, а їх не було, бо відпоясали, сідаючи з царем Петром до обіду.

НЕЗНАЙОМІЇ

Смеркалося, як гетьман зі своїми вернувся до двора. Тут зустрів його молодий Чуйкевич і доложив, що цар щасливо доїхав до Дніпра, а там ступив на свою галеру. Та от коли царя стрічав по дорозі народ, царські драгуни кнутами розганяли людей. Хто не встиг податися назад, попадав коням під ноги. Декілька людей покалічено, одного хлопчика переїхала карета. Гетьман доручив довідатися, чия це дитина, та допомогти батькам. Зеленський, Войнаровський і Орлик не здивувалися з того, що розповів Чуйкевич: вони дають цареві їздити по собі, а він і їздить і, мабуть, лиш набирає розгону. І хто має спинити його? Недарма називають царя антихристом. Орлик назвав

його несамовитою людиною.

У столовій біля гетьмана зібралися його найвірніші люди. Всі сіли вечеряти, розмова зі звичайної робилася політичною. Чомусь ніхто не мав відваги явно висловити свою думку. Коли розпустили прислугу, Войнаровський позачинював двері, а Апостол попросив гетьмана говорити.

Мазепа сказав, що усі чули слова Меншикова. Апостол спитав, що ж хоче цар, невже вони не служили йому вірно. Мазепа відповів, що москалів манить українська родюча земля, ріки, Чорне море, і всі чули, що цар мріє розбити пороги. А для чого? Щоб його кораблі могли, як бджоли в улик мід, усяке добро, з усіх сторін світу до його зимної і бідної столиці привозити. І в Україну він хоче поселити своїх людей. А його, гетьмана, хоче піддурити герцогством цісарським, короною, щоб могли керувати, наче лялькою.

Раптом у сінях почувся шум. У кімнату зайшов старий сивий дід, ростом ще вищий, ніж цар. Вуса, як з клоччя, аж на груди звисають, на грудях пірвана сорочка, крізь діри видно велику незгоєну рану. Дід не назвався, не сказав, скільки йому літ, а говорив дивно. Та гетьман дозволив йому сказати своє слово. Старий сказав, що прийшов сюди, бо йому жаль гетьмана і цілої України, великої руїни. Дід приказував до Мазепа: "Не бійся, гетьмане, зміни! Бійся, щоб не змінив її!". "Кому?" – спитав Мазепа. "Ідеї. Будь вірним її до сконання, умри для неї..." – відповідав дід. Він сказав, що цар Петро хоче з'їсти Україну. Вказуючим пальцем на груди гетьмана, де висів орден св. Андрея, дід гукнув: "Двигни цей камінь, двигни! Він тяжкий, але ще тяжче наше життя..." Дід пророчив, що буде великий бій. Потім старий вийшов, а Войнаровський пішов за ним, щоб провести крізь варти.

Орлик сказав, що дід знав, чого приходив, і хотів того, що хочуть усі, хто є зараз у світлиці. Гетьман попросив старшин говорити ясніше. Коли Орлик став перед Мазепою на коліна, гетьман наказав встати і принести хрест, що його Хмельницький зі зборівського походу привіз. Усі присяглися постояти за свої права, за волю й за славу України. "Сталося!" – сказав гетьман і підняв хрест угору, щоб покликати у свідки Бога і всіх святих. Мазепа заприсягся робити так, щоб старшини з жінками і дітьми, весь край рідний з військом преславним Запорозьким ні під царем, ні під королем, ні під ханом, ні під жодним ворогом не загинули, лиш осталися вольними і незалежними однині і довіку віков!

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

НІЧ

Уночі вартовий сердюк біля спальні Мазепа усе думав, чому ж гетьман не спить. Якась нечиста сила підштовхувала сердюка вбити гетьмана, і тоді можна б було повернутися додому, одружитися... Вартовий перехрестився і сплюнув, щоб позбутися поганих думок. Він почав думати про те, що зараз нема такої різанини, як за Руїни бувала, і гетьман лад тримає. Коли б не московські постої та не ті здирства, що вони

спокійним людям чинять, то, може б, і в Україні було, як у людей.

Гетьман не спав. Боляче було Мазепі, що поставив Господь Україну на порозі з Азії в Європу. Кують її, мов залізо, а тепер появилось двоє ковалів – Карло і Петро. Один геніальний варвар, а другий фантастичний герой. Обидва хочуть підбити весь світ і перетворити його на свій лад. Оба молоді, а він поміж ними, як батько... Гетьман вирішив дуже уважно приглядатися до того великого двобою і коли доля перехилюватиме успіх на бік одного з них, і собі перейти туди. Щастя, видимо, хилилося на бік Карла XII. Це було гетьманові по душі. Гетьман не любив Петра–варвара. Найбільший клопіт для гетьмана був зі старшиною. Ці зажиточні люди мали маєтки, землю, двори і боялися втратити. Таких, що на них можна покладатися, було небагато: Войнаровський, Орлик, Горленко, Ломиковський, Кожухівський, Андріяш і ще, може, дехто. Та чи й вони певні?

До гетьмана зайшов карлик, якого колись Петро прислав Мазепі в подарунок за валку дичини з гетьманських лісів. Карлик говорив, що скучно тепер на світі, та незабаром зробиться весело: "Уважай, Мазепа, щоб не вийшла халепа!". Карлик натякав про Кочубея: "Кочубей птичка невеличка, високо літає, низенько сідає. Кочубей птичка невеличка, він навіть знає, що його чекає...". Гетьман розумів, що карлик, хоч маленький, усе добре розуміє і дуже хитрий! Кочубей дійсно птичка невеличка, але Кочубеїха – велика і рідка птиця. Саме вона керує чоловіком і мріє стати гетьманшею. Треба її зацитькати, щоб Кочубей через неї не накоїв якогось лиха. Мазепа вирішив поїхати до Кочубеїв у гостину, нібито щоб дізнатися про здоров'я і привітати у новому дворі. Також гетьман планував побачити там свою хрещеницю Мотрю Кочубеївну.

РАНКОМ

Зранку гетьман покликав свого пажу Петруся, красивого хлопця–сироту, і наказав запросити на сніданок генерального писаря Орлика. Під час сніданку гетьман з Орликом говорили про московські здирства й душогубства, за котрі люди вважали відповідальним гетьмана. Мазепа сказав, що треба послати до царя жалобу на москалів, та Орлик вважав, що цар про все знає, а роблять його люди так, щоб українці збунтувалися, а тоді б їх винищили до краю. Мазепа наказав все одно написати жалобу до царя, а ще написати лист до Кочубеїв, дуже делікатний, про те, що за 10 днів гетьман приїде у Ковалівку.

НА ФОРТЕЦІ

Після сніданку Мазепа рушив у кареті вулицями золотоверхого Києва. Він відвідав архідиякона Мігуру, котрий працював над його портретом, а потім зайшов подивитися на роботи біля нової фортеці, якими керували царські люди. Ці роботи були гетьману дуже не по душі. Він відповідав за них перед царем. Цар обіцяв платити людям і не платив. Роботи були великі й важкі, вимагали багато рук. Робітників били і лаяли. Козаки, котрі вславилися своєю хоробрістю в не одній битві, тягнули, як худобина, тачки і вози, навантажені камінням, піском і землею. Одежі на них майже не було. Ті, що копали глибокі рови, ніби власними руками рили могили для себе.

Один молодий парубок, що працював на фортеці, був тяжко покатований на лиці. Коли гетьман дізнався, що це зробили москалі, наказав покарати старшого наглядача.

Під час того огляду фортеці біля Мазепи впав під колеса воза якийсь чоловік. Він був уже старший і помирав. Гетьман казав принести води, обмити нещасливому лице і дати напиться, та чоловік не хотів, а глянувши на гетьмана, сказав: "Кат!". Іван Степанович не образився. Він пообіцяв чоловіку, що подбає про його онуків–сирот, а самого чоловіка поховає у Лаврі. Умираючий почув на собі гетьманський поцілунок і сконав. "Нині роботам кінець!" – наказав гетьман, а потім віддав наказ видати усім робітникам продукти та одяг зі своїх запасів.

МАРІЯ-МАГДАЛИНА

Звичайно у важких хвилинах, коли не міг втихомирити своєї розбурханої душі, гетьман ішов до своєї матері в гостину. Мати була на яких двадцять літ старша від свого сина і служила ігуменею. Для гетьмана ігуменя Магдалина була найвірнішим другом, сповідницею його намірів і планів, учителькою і наставницею. Ніхто не знав того, що вона. Марія-Магдалина Мазепина була від довгих літ ігуменею монастиря Дівочо-Вознесенського, Київ-Печерського, Глухівського.

Вони вже давно не бачилися, і мати помітила, що син втомлений. Він говорив, що здоровий, тільки душа болить. Мазепа розповідав, що хоче визволити Україну, та не так, як Богдан, на короткий час, а надовго, навіки. "Роби як знаєш", – говорила мати. Він розказав їй те, що бачив при будові фортеці. Нараз припав головою до рук мами: "Мамо, мамо! Яка важка оця булава! Яка вона важка, як хрест!" А вона говорила: "Двигає цей хрест, мій сину, двигає, Господь його на тебе вложив, терпи! Нічого нема вічного на світі, може, й тій кривді недалекий кінець".

Іван звірився матері, що йому доведеться вибирати між Петром і Карлом. "Лютер і Антихрист", – відповіла гетьманові мати. Признався також, що боїться Кочубея, не так його, як Любові Федорівни. Що б сказала мати, якби він засватав Кочубееву Мотрю? В такому разі Кочубеїха хоч не гетьманшею, а все-таки була би матір'ю гетьманші. Мати нагадала Іванові, що Мотря – його хрещениця. Гетьман сказав, що це питання можна вирішити. Тоді Марія–Магдалина сказала, що син набагато старший від дівчини, та коли Мотря сама згодиться на шлюб, то вона дає згоду. Та все одно мама не вірила, що це можливо: Кочубеїха не з тих, що ради доньки зрікаються честі для себе.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

З ГЕТЬМАНСЬКИМ ЛИСТОМ

Гетьманський канцелярист Іван Чуйкевич зі своїм невеличким кінним відділом віз лист від Мазепи до Кочубея. Опинившись на лівому боці Дніпра, козаки намагалися уникати людей і нікому не потрапляти на очі.

Дорогою Чуйкевич роздумував над діяльністю Мазепи. Козак рад був слухати Орлика, а самого гетьмана йому було тяжко зрозуміти.

Уночі козаки потрапили у пригороду: у невеличкому селі напали на сплячих людей

царські люди, рейтари чи ратники якісь, що відбилися від своєї команди. Козаки на чолі з Чуйкевичем мусили допомогти селянам. Чуйкевич визволив дівчат і жінок, яких москалі закрили у хаті і підпалили.

Іван отримав поранення у плече, тож коли бій закінчився, дід з села, що вмів лікувати, промив рану, намастив мастю і обв'язав чистим полотном. Сільце було маленьке, далеко від шляху, в балці, між лісками. Та Чуйкевич не хотів, щоб знали, хто він такий. Розпрощавшись з селянами, козаки рушили далі.

Наступної ночі Чуйкевич розговорився з тим самим сердюком, що намірявся вбити гетьмана. Сердюк у всьому зізнався Іванові і пожалівся, що все життя його переслідують невдачі. Чуйкевич пообіцяв, що попросить в гетьманській канцелярії, щоб хлопця дали йому під руку. Куди Іван – туди й він. Сердюк мало не поцілував його в руку, бо був дуже радий.

У Миргороді козаки зупинилися у великій корчмі, що її побудував Кочубей при Полтавським шляху і за добрі гроші наймав багатій шинкарці. Там їх добре прийняли. Дві красивих шинкарчиних дочки хотіли вивідати, що то за козаки та чого їдуть до Кочубея, але це їм не вдалося.

Вночі Іванові не спалося і він забрів до якогось шатра на краю міста, де зустрів діда, який звався Палієвий. Колись дід осілим козаком був. П'ять разів будувався, і п'ять разів вороги його палили, дітей повбивали. Він був ворожбитом і здогадався, що Іван страждає від кохання. Палієвий сказав: "...Ти не бідний, та вона багатіша, ти не послідній, та вона знатніша, потерпи! Діб'єшся свого, та не легко..." А ще запам'яталися Іванові такі слова діда: "Кривавий дощ паде на білу лелію, на білих снігах пишній квітці зимно...". Іван нічого не розумів.

Чуйкевич весь час думав про Мотрю, з якою знали ще дітьми. Два роки тому бачив її в Батурині і був здивований красою дівчини. Ще як дитиною був, то старі Кочубеї змовлялися з його батьками, що подружать своїх дітей, та як воно буде тепер?

У НОВОМУ ДВОРІ

Новий двір генерального судді Василя Кочубея в Ковалівці стояв між річками Грумою і Стехою. Там були гаї, поля, луки, левади, сади, городи, пасіки й вітряки. Пан генеральний суддя любив будувати. П'ять церков поставив, а дворів скільки в нього, млинів, винокурень, коршем, – великий багатир був! А його дружині Любові Федорівні усього було замало.

Мотря любила спостерігати за всіма роботами, що велися в Ковалівці. З нею всюди ходила стара няня, що ще її маму бавила, і тітка – мамина сестра. Коли вони з нянею були в саду, стара розповідала Мотрі, що дівчата мають шанувати зілля, яке звалося дівина. Його багато росло у саду, і Мотря, хоч і не хотіла, за порадою няні приклала його камінцем, щоб зустріти свою долю. Коли Мотря це зробила, то підвелася і побачила Чуйкевича. "Ми щобиш загадали собі, а він уже й є", – казала, сміючись, Мотря.

Чуйкевич пустився в сад до Мотрі і подумав про неї: "Богиня!". Мотря поправила коралі на шиї і повела рукою по грубій косі, що вінком лежала на її круглій головці.

Батьків дівчини вдома не було. Вона почала розпитувати про гетьмана, чи здоровий, чи женеться. Коли Іван натякнув, чи не виходить заміж Мотря, дівчина лише розсміялася і спитала, чи знайдеться такий дурний. Іван сказав, що він перший, але Мотря відповіла, що хто візьме її, велику біду отримає. Коли йшли у хату, Чуйкевич ішов послушно за Мотрею і не міг надивитися на її струнку і гармонійну постать. Мотря жалілася, що тут їй скучно, що всі женихи їй набридли, хоч би один щось іншого сказав, щось нового... Іван признався, що поранений, і розповів про все, що сталося в дорозі. Мотря пообіцяла нікому не розповідати. Вона оглянула рану, а потім попросила Івана, щоб вони залишалися такими ж друзями, як були в дитинстві. Іван погодився, хоч мріяв, щоб Мотря була його нареченою.

ЯК ЦЯ РАНА БОЛИТЬ

Чуйкевич боявся, щоб Кочубей не дізнався про сутичку з москалями, адже генеральний суддя запопадає царської ласки, і хоч нерадо, а все-таки доніс би московському воєводі про ту сутичку. Іван надіявся, що Мотря батькові нічого не розкаже. Вночі козак не міг заснути, усе думав про дівчину. У його душі образ Мотрі зливався з образом України, – любов його ставала неподільна.

Зранку Чуйкевич дізнався, що до вечора прибудуть Кочубеї. Він розпустив гетьманських козаків по домівках, бо всі були з тутешніх сторін, сам залишився тільки з чурою.

КОЧУБЕЇ

Після обіду, на якому були лиш Чуйкевич, Марія Федорівна (тітка Мотрі) і няня, – бо Мотря і до обіду зі свого горища не зійшла, – Чуйкевич пішов до себе, бо все ще чув біль і утому. А боліла його не тільки рана. Ще більшого болю завдавала йому Мотря, яка сьогодні чомусь не вийшла зі своєї кімнати. Так гарно вчора розійшлися, обіцяла показати йому своє новосілля, а нині навіть не спиталася, чи не хворий він гірше. Вона й дитиною була дуже химерна. Бувало, бавиться, грається з ним, нараз надує уста, здвигне раменами і йде. Він питає куди, а вона відповідає, що їй наскучило.

Чуйкевич думав, чому Мотря насміхається над ним. Він вирішив передати Кочубеєві лист і поїхати на три дні до Миргорода. Його гадки перебив гамір дзвонів, бо Кочубей наближався додому, а по всіх його церквах дзвонили у дзвони, бо Любов Федорівна любила почесні.

Під вечір Кочубеї приїхали. Біля брами Чуйкевич обняв Кочубея за ноги, а генеральний суддя пригорнув козака до себе і тримав його довгу хвилину біля грудей. Іван передав листа від гетьмана. Тримавши лист, Кочубей поспішив у двір. Біля нього йшла Любов Федорівна, прискорюючи ходи, бо таки добре цікава була, що гетьман пише. Перед двором чекала Мотря.

Коли всі увійшли в двір, Мотря і Чуйкевич лишилися на ганку. Чуйкевич спитав, чи любить вона його. Дівчина відповіла, що сама не знає: він їй ближчий від других, і тільки.

Кочубеї прочитали гетьманський лист, і Василь Леонтійович оголосив, що скоро сюди приїде сам гетьман. Чуйкевич попросив Кочубея відпустити його в Миргород, але

генеральний суддя сказав, що Іван залишатиметься в нього аж до приїзду гетьмана. Кочубей тішився, що завітає Мазепа, бо тоді Любов Федорівна чимало матиме всілякого діла, щоби гідно привітати гостей, і оставить свого мужа в спокою.

Коли Кочубей і Чуйкевич залишилися наодинці, Василь Леонтійович сказав Івану, що не проти, щоб той одружився з Мотрею. Хлопець зрадів, але попросив батька дівчини трохи почекати, адже Мотря мусить добровільно дати згоду, інакше нічого з того не вийде.

Під час вечері Мотря підносила чарку дорогому гостеві. Козак поклонився їй у пояс, але не брав за чарку. Хвилину стояли так безмовно проти себе, а потім мати наказала дівчині пригубити чарку, а тоді пригощати Івана. Батьки дивилися на них з великим вдовolenням. Мотря піднесла чарку до уст. Чула Іванові влюблені очі, рука задрижала, і чарка покотилася по долівці, а напйток червоним струмком поплив до порога.

Пізніше прибули московські ратники. Мотря просила батька не впускати їх, бо вони стукали в браму, галасували, добувалися, як до коршми. Чуйкевич налякався, що це розшукують його. Коли Кочубей пішов дізнаватися, що там таке, а інші розійшлися, Мотря відправила свого чуру, щоб сховав Івана.

Через годину вернувся Кочубей і розповів, що москалі шукають своїх людей, що десь пропали, бояться, чи на Січ не втекли. Він їм сказав, що ніяких ратників не було й нема, дав харчів на дорогу і боклажок горівки. Та ще своїх двох людей послав, щоб провели їх аж на Полтавський шлях, щоб тут людей не чіпали, а там хай другі про свою шкуру дбають. Мотря дала своєму чурі знак, щоб біг по Чуйкевича, бо все вже спокійно.

Дочка почала просити батька, щоб не знався з москалями, бо на Україні паном гетьман, а не цар. "Так воно тобі здається, дитино, тобі й твоїй тітці, Марії Федорівні, може, й Чуйкевичеві, та Орликові, та ще кому, бо всі ви дивитесь на світ позиченими очима. Але ми, що знаємо, до чого воно йде, ми другої гадки. Покірне теля дві корови ссе, от що я тобі скажу, дитино!" – говорив Кочубей. Мотря з погордою глянула на батька.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РАНКОН У КОВАЛІВЦІ

Чуйкевич лишився в Ковалівці і став свідком розмов між людьми, які, довідавшись, що повернувся Кочубей, зішлися у його двір. Усі жалілися одне одному на утиски від москалів. Чуйкевич зрозумів, що народ вважає, ніби гетьман і цар – за одно.

Згодом до Кочубеїхи приїхала шинкарка з тієї коршми на Полтавському шляху, де Іван ночував. Та шинкарка привозила Кочубеїсі всілякі новини, і брехала, що цар хотів почепити Кочубею Андрея, та Іван Степанович не згодився, мовляв, нагорода має бути тільки у гетьмана.

Мотря жалілася Чуйкевичу, що почувається на хуторі самотньо, бо батько в

канцелярії працює, а мати з шинкаркою пліткує. Дівчина знала, що шинкарка бунтує її маму проти гетьмана. Хлопець захоплювався Мотрею, а дівчина сміялася з нього, бо мріяла бути сильною, великою, грізною, а не звичайною нареченою і жінкою.

КОЧУБЕЄВА СВЯТИНЯ

Між приватною канцелярією і спальнею генерального судді була невеличка кімнатка, котру він казав улаштувати й прибрати не по-панськи, а по-козацьки. На стінах висіли стрільби й пістолі всіляких родів і фасонів, дротяні мисюрки й лискучі панцирі та шоломи, сріблом і порозписувані. Генеральний суддя любив дивитися на цю орунну збірку і згадувати, де і коли котру з тих штук він на собі мав та якої долі, яких воєнних-пригод тоді зажив. Були це ніби живі свідки його молодих літ. На полицях стояли всілякі збанки, чарки, кубки, пугарі, ковші та ріжки, котрі знов нагадували йому всі ті веселі пири та бенкети, проведені з вірними товаришами після воєнних походів.

Усівшись у своїй святині, Кочубей кликав до себе по черзі кухаря, пивовара, столового і давав накази добре приготувати все до приїзду гетьмана.

ДІАНА

Щоб пригостити гетьмана дичиною, генеральний суддя вирушив на лови у свої ліси. Він, правда, їхав коляскою та й сам не полював, проте хотів похвалитися, що сам натовк звірину для гетьманського стола. Чуйкевич їхав поруч коляски на коні. Згодом обидва зупинилися відпочити, а мисливці почали лови. Кочубей хотів довідатися щось про причини приїзду Мазепи від Чуйкевича, але цей мовчав.

Коли мисливці настріляли чимало дичини і почали пити з Кочубеєм чарка за чаркою, Чуйкевич поїхав непомітно з мисливського круга на узлісся. Іван задумався і дивився у небо, коли раптом його кінь насторошив уха. Хлопець побачив чорного розгуканого коня, який ніс Мотрю. То було дивне видовище. Іван скрикнув: "Діана!" і кинувся рятувати дівчину, адже вона летіла на свою загибель. На щастя, Чуйкевичу вдалося вхопити Мотриноного коня за сталеве вудило. Хлопець просив дівчину отямитися, адже катання на нев'їждженому коні дуже небезпечне. Та Мотря була наче божевільна, вона називала Івана своїм найгіршим ворогом, який не дає їй спокою. Чуйкевич же говорив, що не боїться її ненависті, бо від ненависті до любові недалеко, гірше, коли б вона відчувала байдужість. "Судженого і конем не об'їдеш", – повторював їй Іван. Коли Мотря заспокоїлася, то сказала, що їй було гарно летіти: дерева мигтять поперед очі, земля втікає з-перед ніг, ніби на крилах летиш... "Як Мазепа на нев'їждженому коні, – правда, Мотре? Тобі хотілося дізнати його переживань", – спитав Іван.

Згодом Мотря та Іван приїхали на галявину до Кочубея. Челядь уже накладала звірину на вози, а з лісу все нову доносили. Генеральний суддя спав, Мотря розбудила його і розповіла про свою шалену їзду, але просила не розповідати матері. Кочубей розхвилювався, бо той кінь вже не одному голову розвалив.

Генеральний суддя посадив доньку біля себе, всі рушили додому. Чуйкевич скочив на свого коня. Хлопець їхав поодаль і думав, що в цій дівчині дійсно покутує душа якої богині, а може, вона й сама богиня... На хуторі Чуйкевич попросив у Кочубея дозволу

поїхати в Миргород, мовляв, родину треба провідати, а повернутися обіцяв за день перед приїздом гетьмана.

ПЕРЕЛІМ

У той день Мотря довго спала. В Кочубеевім дворі всі вже давно були за роботою, коли тітка Марія Федорівна пішла будити дівчину. Спершу Мотря говорила, що не вийде з кімнати, бо навіщо гетьману пошана від такої химерної дівчини, як вона. Дівчина жалілася на батька, який ходив на ремінці у мами і не наважувався командувати сам.

Марія Федорівна боялася, щоб її сестра не вбігла на горище до Мотрі. Якщо побачила б її невбраною і мов не при умі – Господи!

Дівчина почала розпитувати тітку про в'їзд Богдана Хмельницького до Києва. Тітка цього не бачила, але розповіла, що двічі бачила Івана Виговського, а з Петром Дорошенком на гостині за одним столом сиділа. Та найкращим був Сомко, якого вона любила, а під час його страти посивіла. Мотря дуже жаліла, що живе не в ті часи, коли були справжні герої. Коли дівчата чесали і вдягали Мотрю, то співали їй козацьких пісень. Мотря слухала й думками переносилася в минуле велике століття, її обгортала туга за людьми, що так хоробро боролися і так гарно вмирили за правду і за славу.

Для зустрічі Мазепи Мотря вдягла білу корсетку, плахту та поясок, почепила кілька шнурків великих рівних перел, а русе волосся закосичила свіжими блідожовтими трояндами. Дівчина віддала перевагу українському вбранню, хоч мала заграничні сукні. Мотря виглядала з вікна, коли до обійстя наближалися полковник Кожухівський, Войнаровський і Орлик, а коли у ридвані показалися батько з гетьманом, дівчина наказала своїм дівчатам бігти у город і зривати всі троянди.

ТРОЯНДИ

Любов Федорівна уже була готова до зустрічі гетьмана і кликала дочку. Дівчата подали Мотрі великий кіш троянд, а вона їх вправно поскладала головками наверх. Потім Мотря обв'язала кошик синіми і жовтими стрічками.

Мама з дочкою стали у брамі. Перед Любов'ю Федорівною пажі тримали золотий піднос з хлібом і сіллю, перед донькою дівчата тримали кошик з лози, повний троянд. Мотря вся горіла, не розрізняла, хто це: Виговський, Дорошенко чи Сомко? Нині чи літ тому сорок? Дійсність чи сон? З гетьманського ридвана вийшли Мазепа і Кочубей. Спершу гетьман привітався і прийняв хліб-сіль від Любові Федорівни, а потім Мотря подала йому кошик з трояндами. Мазепа сказав батькам дівчини, що вона з усіх їхніх скарбів найкращий і найцінніший. Кошик з трояндами гетьман передав Чуйкевичу, що стояв поруч, і сказав: "Чого ж ти, козаче, так посоловів нині, неси ці троянди, може, вони розвеселять тебе. А тим, що вони в коші, не журися, я цей кіш дістав, а ти тільки переймаєш від мене". Мотрі сто гадок майнуло по голові, але уста її завзято мовчали.

Гості пішли у свої кімнати відпочивати після дороги, а Любов Федорівна готувала прийом. Побачивши дочку, вона похвалила її за те, що не зробила ніякої дурниці при зустрічі гетьмана, адже всі знали норови Мотрі. Дівчина шукала самоти, щоб заспокоїтися. Коли вона переходила городом біля дівини, то згадала, що сьогодні

дев'ятий день, відтоді, як приклала зілля каменем. "Нині якраз дев'ятий день, – сказала і стривожилася. – Якраз і дев'ятий день. І не вір же тут ворожбам!.. А все ж таки вірити смішно".

БАНДУРА

В просторому залі усі гості засіли за столи. Мазепа посадив Кочубеїху праворуч себе, а Кочубея – ліворуч. Кінець одного стола сіла Мотря, а кінець другого – старша донька Кочубеїв, Ганна, що була віддана за гетьманського небожа Обидовського. Кочубеїв старший син Василь не сидів, а ходив і припрошував гостей. Апостол переконав Марію Федорівну теж сісти за стіл. Чуйкевич сидів оподалік від Мотрі. Глянув угору – бачив гетьмана, глянув униз – Мотрю. Іван бачив, як Мотря весело й привітно з усіма спілкувалася. Бачив Чуйкевич також те, що гетьман раз у раз позирав на Мотрю або пестив своєю тонкою рукою тую троянду, що лежала перед його тарілкою – троянду від неї, яку на його прохання дівчина сама вибрала і подала. "Що воно таке? Невже би?.. Та ні, куди, куди! Це ж не рівня, до того вона хрещениця його", – і Чуйкевич чарку підносив до уст.

Чим більше їли й пили, тим більше розв'язувалися язики. Любов Федорівна питалася гетьмана, чого їм тепер сподіватися, миру чи дальшої війни. Гетьман відповів, що миру ще й не видати, війна щоби розгорюється. Не дай Бог, щоб наша Україна зробилася боєвищем народів. Кочубеїха запитала, чому ж гетьман не може оберегти її від війни. На це він відповів, що не хочуть його розуміти, гадають, що про себе тільки й дбає, а не про Україну, доноси на нього шлють. Коли гетьман сказав, що Москва нас поб'є, Любов Федорівна відповіла, що не такий чорт страшний, як його малюють. Мазепа почав говорити про шведського короля і шведів, про те, що короля він найменше боїться. Шведи – народ невеличкий, а вороги українців – москалі, які деруть народ, як вовки барана. Апостол запевнив гетьмана, що всі, хто тут є, підтримують його.

Про Росію чомусь-то говорили тихіше, хоч цар Петро всім дався добре знаки. Не дивлячись на те, полтавський полковник Іскра, одномишленник і приятель Кочубея, випивши зайву чарку, взявся хвалити Петра. Апостол, зачувши це, аж за голову взявся і почав розповідати про злі вчинки Петра і проти народу, і проти релігії. Слово по слові, вони добалакалися до того, що коли б не сусіди, то, може, й схопилися б були на себе. Вже ніяк не хотілося Мазепі виявляти свої думки про Петра.

Згодом гетьман з господарями, а за ними й решта гостей перейшли до сусідньої кімнати. Проходжувалися або ставали гуртами й балакали. Гетьман підходив то до одного гуртка, то до другого, вважаючи, щоб хоч кілька слів до кожного гостя сказати. Після доброго обіду та після чарок він довідувався такого, чого по тверезому, може б, ніколи й не почув. Переконався, що, крім Іскри й Кочубея та ще, може, декого, що тримався їх клямки, всі були до краю огірчені московською господаркою на Україні.

Після розмов почалися танці. Гетьман відшукав хазяйку і попросив її до танцю. За ними йшли полковники, помінявши своїми жінками. Гетьман був мистець провадити танці. Згодом Апостол сказав: "Ти б нас, пане гетьмане, повів так, як у тому танці, до

бою за визволення всього народу козацького, українського, о, то б був гарний танець!". "В тім танці, пане Даниле, на який ти нагадуєш, два кінці, от що! Та коли б ви мене так слухали в ньому, як слухали тепер... а то..." – і гетьман не докінчив речення, бо надійшов Кочубей і питався, чи можна починати козака.

Орлик підійшов до Чуйкевича і шепнув йому, щоб запросив Мотрю. Дівчина пішла танцювати з Іваном, ніби не знаючи, де і з ким гуляє. Вони гарно танцювали, а опісля гетьман хвалив дівчину і питав, де навчилася так танцювати. Ніхто й ніколи не бачив Мотрю такою лагідною і покірною.

Після танців у зал увійшло дванадцять старих бандуристів. Мазепа сів навпроти них, бандуристи вдарили в струни. Кобзарі розказували про горе й муку козацьких бранців-невольників у чужих каторгах і темницях. Усі знали, що Мазепа вміє грати на бандурі, тому Любов Федорівна попросила його заграти. І гетьман заграв та й заспівав свою пісню про згоду. Мотря не зводила з нього очей, як зачарована. Гетьман сказав, що на старосвітській бандурі йому важко грати, бо мало струн і самі кишкові, а він привик до металювих. Кочубей сказав, що Мотря має нову бандуру, і наказав дочці принести інструмент.

Коли дівчина подавала бандуру, то не витримала нервового напруження і зомліла. Бандура розбилася. Мотрю понесли на горище у її кімнату, а гетьман стояв і дивився на порвані струни розбитої бандури. Потім хотів їх збирати, та старшини не дали і позбирали самі.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ЄВА

Після того у дворі всі поводитися дуже тихо, щоб не потривожити хвору. Феєрверки відклали на потім, гетьман пішов до своїх покоїв. Тільки в одній з кімнат кілька полковників засіло до карт. Кочубей провідав Мотрю, а потім і сам пішов грати у карти. Програвши чимало грошей, він пішов у свою кімнату–святиню. Любов Федорівна уже чекала його.

Любов Федорівна почала з того, що Мотря така покірна і захоплена через гетьмана – старого женолюбця, нерозкаяного прелюбодія, якого собі уподобала. Кочубей сказав, що Марія Федорівна розповіла, що Мотря не своя була з самого ранку. Та жінка відповіла, що її сестра теж дев'ятої клепки не має, теж на старого гетьмана дивиться як на Бога. Гадає, Сомкова душа вселилася в нього. Потім Любов Федорівна почала говорити, що генеральний суддя занадто низька посада для Василя Леонтійовича, що йому треба бути гетьманом, а з Мазепою треба щось зробити, бо оженився, виведе дітей і за ними оставить булаву. Кочубей зжахнувся і сказав, що на таке діло не піде. Кочубеїха перейшла від слів до сліз. Кочубей не міг стерпіти її сліз, бо любив свою жінку. Жінка говорила, що розкусила гетьмана – він хоче зрадити цареві, а щоб прихилити їх, Кочубеїв, до себе, гадає з Мотрею одружитися. Кочубей відповів, що нічого страшного тут нема: як Мотря добровільно піде за Мазепу, то він не проти. Та

Кочубеїха сказала, що не хоче бути гетьмановою тещею, а мріє сама бути гетьманшею.

ВЕЛИКЕ БАЖАННЯ

Зранку Мотря прокинулася і згадала події минулого дня. Дівчина відчула в собі нові сили, новий підйом. Вона побачила крізь вікно, що гетьман зі своїми людьми їде на лови. Все відбувалося тихо, і вона зрозуміла, що через неї.

Дівчина думала, кого ж вона дійсно любить: старого гетьмана, свого хрещеного батька, чи свою мрію про велич, про славу, про могутність? Тітка прийшла до Мотрі і розповіла, що всі з двору поїхали до пасіки, де після ловів обідатимуть. Дівчина зізналася, що бажає собі не подружнього щастя, а якогось іншого. Хай воно триває хоч би й одну тільки хвилину, але щоб було таке сильне, таке могутнє, щоб дало таке задоволення, якого не дають цілі довгі роки звичайного життя. Мотря попросила тітку увити, що Україна вольна! Марія Федорівна надіялася, що Мотря доживе до таких часів, а щоб омріяне сталося, всім треба мати міцну віру.

НАЗУСТРІЧ СОНЦЮ

Мотря зійшла зі своєї кімнати і зустріла свого пажу, що дрімав. Хлопець їздив з нею в одній колясі, помагав висідати, зверху одяги подавав, ніби він чура, ніби молодий товариш, – Мотря його любила й розніжувала. Хлопець дуже шанував свою панночку і був їй вірний.

Дівчина вирішила пройтися. До пасіки було ще, може, з годину ходу. Мотря не думала, куди вона йде. Вона шукала самоти, та раптом на стежці побачила Орлика, гетьманового небожа Войнаровського і самого гетьмана. Гетьман вертався з ловів пішки і був радий, що зустрів дівчину. Орлик і Войнаровський пішли далі, а Мотря і Мазепа залишились і розмовляли. Мазепа сказав, що був би радий, якби вони були для себе не чужі, а якщо Мотря хоче, то хай заперече. Мотря мовчала і не перечила. Він кликав Мотрю на велике діло, не для розваги старого женолюбця, хотів, щоб знайшла щастя, котрого її душа бажає, інше від звичайного, людського щастя.

КОЛЬОРИСТІ ОГНІ

Гетьман запропонував Кочубеям влаштувати вечерю прямо на подвір'ї. На панському дворі розставили столи, накрили їх скатерками, насипали гори всякого м'ясища.

Мазепа обійшов усі столи, лишаючи по собі святочний настрій. Тим часом козаки випили і почали розмови про політику. Мало було козаків, які тягнули за царем, бо всі знали, як знущається над людьми.

Згодом пускали феєрверки. Піротехнік хотів пустити на темно-синє небо золоту княжу мітру, натякаючи на Мазепине герцогство. Але вийшов чомусь ясний хрест, який повис на хвилину над Полтавським шляхом. Щоб загладити немиле вражіння, загравав оркестр. Поки Апостол та більшість козаків жаліли важку долю України, Кочубей говорив Іскрі на вухо, що треба щось робити з гетьманом.

Орлик з Войнаровським говорили, що зараз усім не до таких святкувань, не до огнів кольористих. Та вони розуміли, що Мазепа просто хоче прихилити до себе Кочубеїв. Друзі подали собі руки, що до кінця будуть разом і служитимуть гетьману.

Коли Мазепа опинився з Мотрею наодинці, дівчина розповіла, що батьки скоро переїдуть у Батурин, можливо, заберуть і її. Вона дала свою згоду на шлюб, а гетьман подарував їй брильянтовий перстень зі своєї руки. Кращого й дорожчого на всій Україні не було, він приносив славу і перемогу. Мотря не хотіла брати, бо перемога була потрібна гетьману. "Побідимо або поляжемо", – сказав гетьман, вкладаючи перстень на середній палець Мотриної лівої руки.

НАСТРІЧУ НОВОМУ

Гетьман поїхав від Кочубеїв, а Мотря роздумувала про своє майбутнє. "Не в кохання сила, а в ділі, до котрого нас кохання веде", – думала дівчина. Вона вирішила, що коли батьки не дадуть згоди на шлюб, то піде проти їх волі. Щоб її не залишили в Ковалівці, дівчина догоджала матері. А через кілька днів по від'їзді гетьмана Кочубеїв разом з дочкою зібралися в Батурин.

Дорога до гетьманської столиці була нелегка, заважав їхати дощ. У той неспокійний час ночувати в полі було небезпечно, тому зупинялися по старшинських хуторах і дворах. Мотря мала досить часу, щоб передумати ще раз усе те, що вона останнім часом пережила. З багацької химерної панночки стала людиною тямущою. Рвалася до праці разом з тими, що хотіли покласти кінець чужому нахабству. Зі своїми думками дівчина звірялася лише тітці.

Коли минули Ромни і переправилися на другий бік Сули, почулися якісь крики спереду. Кочубеєві вози з'їхали з дороги на ріллю, вибралися на невеличкий горбок і там стали чотирикутником, а мужчини вийняли зброю, готуючись до захисту. Згодом виявилось, що царські люди прийшли вночі на постій в якесь село і натворили багато лиха: розбивали, крали, насилували. Ранком зажадали коней, яких у людей не було. Селяни втекли з села, хоч там залишилися поранені і вбиті їхні родичі.

У якомусь гайку на вози Кочубея напали. Між Кочубеєвими людьми були поранені. Перестрілка тривала, може, з годину, і кінця тій пригоді не було видно. Наближався вечір. Мотря оглядала поранених. Її чура, нікому не сказавши, зібрав сміливців і напав на ворога ззаду. Чурі дісталось найбільше. Його безтямним донесли до Мотрі. Коли все закінчилося, Кочубеєм доповіли, що то були напали москалі, ратники, які промишляють на дорогах. Кочубей задумався, а потім наказав не оголошувати нікому, що то москалі, бо ніхто нічого не бачив. Челядь знала, що значить Кочубеєве слово. На тім і стало. Під ранок добралися до Батурина.

РІШЕННЯ

Мазепа розмовляв з Пилипом Орликом і переконував, що король Карл – це великий чоловік. Не очайдух він, не пройдисвіт, не авантюрист, а герой. Орлик передумував гетьманські слова і мовчав. Гетьман спитав, чи Орлик на боці Петра. Але Пилип відповів, що цар – демон, не чоловік. Він тільки того й чекає, щоб до решти поневолити Україну.

Гетьман і Орлик дістали таємного листа від княгині Дольської і почали читати. Княгиня Дольська писала, що незабаром прибуде з Волині ціле військо шведське зі своїм знаменитим вождем. Королі Польщі і Швеції дадуть гетьманові асекурацію і

гарантію...

Орлик налякався, дізнавшись про плани гетьмана. Побачивши, що Пилип вагається, Мазепа подер листа і спалив. А потім продиктував Орликові листа до Дольської, де говорив, що ніколи не порушить вірність цареві. Орлик прочитав написане, гетьман подякував йому і відпустив.

Цілу ніч гетьман думав і снував свої плани. Недавно відправив послів із Січі, які приходили з отаманом Гнатом Галаганом. Гадали, що застануть у Києві царя і пожалуються йому, бо запорожців, що були на царській службі, зневажали та притіснявали надміру. Запорожці хотіли годитися з кримським ханом і кликали проти Москви орду. Мазепа не хотів цього. Він повів діло так, що козацькі посли приїхали, як Петро від'їхав.

Куди більша турбота була з княгинею Дольською, яка вела Мазепине тонке і небезпечне діло. Хтозна, чи тій ще не старій і гарній жінці не захотілося бути гетьманшею, жінкою Мазепа? А Мазепа того не хоче.

Вночі знову прийшов до гетьмана блазень. Він розповів вірша про осла, який вагався, що їсти: в одних яслах було сіно, в інших – солома. Так вагався, що помер з голоду. Мазепа зрозумів якийсь натяк і спитав, про кого цей вірш. Блазень відповів, що про всіх і кожного. "Диявол, не чоловік", – думав Мазепа і вирішив тримати блазня при собі, щоб не втік, а то він догадується забагато. Потім гетьман написав листа до Мотрі.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

СВАТИ

Гетьман почував себе, мов на кораблі серед бурі. України з сильною владою ніхто не хотів, навіть українці. Привикли оглядатися на когось – на короля, на восточного царя, на султана, навіть на хана, щоб тільки не на свого власного володаря. Мазепа вагався, чи годиться піддурювати царя. Але ж Петро велів йому слухати приказів Меншикова. Гетьман Іван Мазепа має підчинятися приказам царського боярина, колишнього бублейщика?!

І гетьман ще раз став прочитувати довгий лист княгині Дольської. Вона писала, що недавно тому тримала дитину до хреста з Борисом Шереметьєвим. На пирі, по хресті, сиділа за столом між Шереметьєвим і генералом Реном. Йшла мова на гетьмана Мазепу. Княгиня добре слово казала про нього. Генерал Рен теж добре слово докинув і додав, що шкода, що Меншиков хоче скинути його з гетьманства і хоче сам стати гетьманом України. Княгиня, ніби тим дуже здивована, спитала Шереметьєва, чи можливе це? Той сказав, що це правда.

Потім Іван Степанович прочитав листа від Мотрі. Вона писала, що чекає його в Батурині, а перстень носить на серці, щоб не побачили люди. Мазепа написав лист до Кочубеїв, у якому сватав Мотрю.

КАЖУТЬ...

Кочубеї переїхали до другого двору, що був на батуринському подвір'ї, а Мотрю

залишили на замку. Сумно й скучно було дівчині. Розважали її дівчата, особливо прихильна й вірна своїй панночці Мелашка. Гетьман проживав у Бахмачі. Він часто посилав свого слугу Дем'яна з листами до Мотрі. Дівчина ж передавала Мелашкою листи до Мазепи. Гетьман писав дуже гарно, називав Мотрю своїм серцем, пташкою і величав "Вашою Милостею". Від других вона таких улесливих слів не любила слухати, від гетьмана приймала. Мотря тужила, за гетьманом. Осінь додавала туги.

ЗРИВ

Починалася зима. Мотря сиділа в старому батьковому будинкові серед батуринського замку. Марія Федорівна нездужала, і дівчина доглядала тітку. Стара говорила, що чує серцем бурю і біду. Якось ввечері прибіг паж і сказав Мотрі, щоб збиралася, бо її кличе Василь Леонтійович. Мотря недалеко вибиралася, всього за кілька вулиць, а розстатися з тіткою чомусь не могла.

Була темна ніч. Крутило снігами, сани дівчини супроводжували гайдуки. Мотря не розуміла, чого це батьки кличуть її під ніч. Коли вона прибула, її завели у секретну комору. Туди кликали тільки іноді незнайомих гостей, що їх приганяла й відганяла чорна ніч.

Зі ще меншої кімнатки вийшов Кочубей, він покликав Любов Федорівну. Мотря хотіла привітатися з нею, але мати почала називати її недоброю дівкою. "Не мама я тобі, а ти не моя донька", – говорила Кочубеїха, а потім назвала дочку повією. Кочубей розповів Мотрі, що отримав лист від гетьмана, у якому той просить її руки.

Кочубеїха сварила дочку за те, що злигалася потай миру зі старим женолюбом. Кочубей не смів перечити жінці. Батьки сказали Мотрі, що в жодному разі не дадуть дозволу на шлюб, тим більше, що гетьман – її хрещений батько. Мотря сказала, що вже дала слово. Кочубей старався не допустити жінку і дочку одну до одної, щоб не побилися. Він просив дочку покоритися батьківській волі, а Мотря на колінах благала батька, щоб дозволив шлюб. Мама обізвала її наложницею, а Мотря сказала, що Любов Федорівна сама забажала стати гетьманшею. Кочубеїха з кулаками кинулася на доньку. Закінчилося тим, що батько повів Мотрю у погребець, а потім несподівано засунув двері, ув'язнивши дочку.

У ТЕМНИЦІ

Мотря не могла помиритися з кривдою, яку їй зробили. Але бунтарський дух брав перевагу над дівоцьким жалем. Вона заспокоювалася і бажала лише світла, бо в погребі було темно.

Згадувала маму, яка завжди була сердита, ніколи не погладила, не пригорнула до себе, не сказала доброго слова. Все грізна, горда, самовпевнена, як деспот. Вона мужчина, а батько ніби жінка в хаті. Все потурає їй. Жаль було батька, хотіла побалакати з ним на самоті.

БАТЬКО Й ДОНЬКА

Коли мама поїхала, Кочубей покликав Мотрю у ту саму секретну комору. Батько довго не знав, з чого почати. Мотрі жаль зробилося батька, але ніколи він не здавався ще таким чужим, як нині. Кочубей знову просив покоритися матері, говорив, що

дівчина не повинна була гетьманові давати слова, поки не попросила у дозволу у батьків. Мотря Богом клялася, що любить гетьмана і хоче бути йому дружиною. Далі Кочубей дав дочці лист з "її відмовою", щоб дівчина підписала. Коли вона відмовилася, батько сказав, що є інший вихід – хай іде в черниці. Мотря погодилася їхати в монастир. Вона попросила батька не журитися і сказала, що черницею не стане. Батько зізнався, що допоміг би їй, але Любов Федорівна має у своїх руках тайни, котрі можуть згубити його. І не його одного, може, навіть і гетьмана.

У МОНАСТИР

Для Мотрі приготували сани, навантажені одягом і харчами. Саму дівчину посадили у великі залубні, накриті шкіряною будою. Гайдуки на конях мали супроводжувати її у дорозі.

Була ніч, падав густий сніг, дві жінки, повірниці Кочубеїхи, готувалися супроводжувати Мотрю. Перед цим вони добре поїли і випили, а з собою прихопили дві пляшки з вином. Кочубей з жінкою випровадили дочку, Кочубеїха ще й з іконою благословляла.

У дорозі Мотря вдала, ніби спить. Тоді дві жінки, що її супроводжували, витягли пляшки і випили. Скоро вони заснули, а Мотря почула крик. Дівчина не боялася, бо мала з собою стилет і отруту в персні, могла покінчити з життя в будь-яку мить. Дівчина вийшла з карети, її схопили і посадили на коня. Сказали, що свої. Спершу поїхали у яр, потім опинилися біля млина. Там їм відчинила жінка мельника. Нарешті Мотря дізналася, що це все організував її вірний чура. Він не хотів, щоб його панночка ставала черницею, тому зібрав певних людей, засіли вони недалеко річки. Коли гайдуки поїхали наперед переїзду шукати, тоді й наскочили.

Мельничка гостинно прийняла Мотрю, а потім заховала її на ніч у потаємну кімнату.

У БАХМАЧ

Зранку звідкись приїхав старий чоловік мельнички. Від жінки дізнався, що в них за гості. Мотря слухала його розповіді. Новини перечили собі. То Петра малювали, як антихриста, то шведів, як чортів. Для Мотрі найважливіше було почути, що гетьман зараз у Бахмачі живе, відпочиває. Дуже в Києві втомився, будуючи тую прокляту фортецю. Народ нарікає на нього, що цареві годить.

Мотрі було совісно, щоб добрі мельники не мали через неї якої біди. Мельник переконував дівчину, що її тут не шукатимуть, сьогодні ж перевезуть до надійного старенького панотця, що живе біля самого Бахмача, на передмістю.

Коли вечоріло, рушили у дорогу, чура супроводжував Мотрю. Як сани в'їхали в яр, почали їх переслідувати вовки. Мельник стріляв, сани гнали, як буря. А коли нарешті втекли, Мотря наказала мельникові їхати прямо у Бахмач.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ДОКИНЬ ДРІВЕЦЬ!

В коминку горів огонь, біля печі сиділи гетьман Мазепа і Андрій Войнаровський, його небіж. Андрій говорив, що народ дуже невдячний гетьману і нарікає на нього. Хоч боляче було слухати це, Мазепа вважав, що йому треба підложити дрівець до історичного вогнища, а то воно погасне. Войнаровський зауважив, що той вогонь може зайняти степ і можуть згоріти людські селища, але Мазепа відповів: "Кращий огонь від темряви. Нам темрява грозить. Ось чого я боюся. Боюся ночі, котра може тривати віки".

Гетьман з небожем ще довго розмовляли на різні теми. Мазепа говорив, що вороги цькують народ проти нього, пускають плітки буцімто гетьман з єзуїтами тримає і православну віру хоче знівечити. А що ж було б, коли б він так справді настояв випустити в науку європейський дух? Та треба своє діло робити, треба сповняти свій важкий обов'язок.

Була ніч, але ясно світив місяць. Побачивши крізь вікно, що хтось їде, гетьман відправив Войнаровського подивитися, хто там навідався. Тим часом гетьман думав над відповіддю, котрої дожидав від Кочубея. Він умів панувати над собою. Ніколи його обличчя не зраджувало перед людьми того, що діялося в душі. Був середнього росту, худощавий; мимо семого хрестика на плечах, тримався просто, як двадцятилітній молодець; ходив певно і рівно; рухи мав здержливі, але природні, гнучкі, але гармонійні. Все старанно вдягнений, але без зайвих прикрас.

Войнаровський повернувся і подав гетьманові Мотрин перстень. Гетьман велів запросити її. Йому відразу стало ясно, що Мотря втекла від батьків. Дівчина з'явилася перед ним у баранячій кожусі, обкручена великою селянською хусткою. Гетьман цілував і розігрівав її холодні руки своїми. Мотря хвилювалася і не могла знайти слів на привітання. Не противилася, як гетьман розкручував хустку і здимав з неї кожух. У Мотрі був жар. Вона розповіла, що втекла, коли її везли у монастир.

Мазепа вирішив нікому, крім Войнаровського і своєї тітки Лідії, не розповідати про те, що сталося. Тітці доручив опікуватися хворою дівчиною. Мотриногу чуру залишили біля неї.

ВТІКАТИ

Гайдуки знайшли пригоже місце, щоб переправитися через річку. Переїхали, сюди й назад, впевнилися, що лід кріпкий і без прорубів, – вертають. Їх здивувало, що сани не доїхали до річки. Стривожені, пустилися чвалом. Недалечко від того місця, де відлучилися, побачили сани без коней і зв'язаного візника в рові. Чоловіки спершу хотіли вертати в Батурин і розказати правду, та налякалися і вирішили тікати на Січ. Дві жінки, що супроводжували панночку, були п'яні і хропли всередині у саях. За них гайдуки не хвилювалися.

ПРОБУДЖЕННЯ

Параскевія Яковлівна прокинулася перша і почала будити Гликерію Тимофіївну. Мотрі біля них не було, і вони подумали, що прибули у монастир. Але чому ж їх не кличуть до сестри ігумені? Шибки у дверцях були цілком заморожені і обліплені снігом,

але жінкам було тепло в тій сніговій загаті. Вони були тепло вдягнені, лише побивалися, що пляшки порожні. Жінки спершу балакали про Мотрю, розважаючи усі її гріхи та недостачі. Потім почали кликати візника Митрофана, але той не відзивався. Аж обі нараз кинулися до дверцят, та вони не подавалися. Раптом хтось відкрив їх.

Якийсь чоловік, що звався Петро Лаврентійович Хванько, відчинив дверцята і сказав, що він бунчужний товариш пана гетьмана. Чоловік віз до монастиря хвору доньку. Довідавшись, що їм по дорозі, чоловік з донькою пересів у сани Кочубеїв, куди більші і затишніші. Коней перепрягли і поїхали.

Обі шановні дами, ніби змовилися вперед, в один голос твердили, що на них напали гільтаї, Мотрю Василівну пірвали і помчали з кіньми із прислугою, котра чи не була з ними у злочинному наперед порозумінню.

Перед монастирськими воротами гостей зустріла ігуменя. Коли їй сказали, що Мотрю Кочубеївну пірвали невідомі злочинці, вона наказала вдарити у дзвін. Цілий монастир пішов до церкви молитися за спасення раби божої Мотрі. Вночі ігуменя рішилася їхати Кочубеєвими саньми, щоб повідомити батьків дівчини про біду.

ЗИМОЮ – ГРІМ!

Від виїзду доньки Кочубей до жінки не відозвався. Сидів у генеральній канцелярії – урядовав. Давно його таким сердитим не бачили.

Того дня Любов Федорівна тричі прислала по чоловіка, а потім сама приїхала до нього в канцелярію і розповіла, що Мотря не доїхала до монастиря, бо її біля перевозу пірвали якісь гультаї. Почуття вини пригнуло Кочубеїху, вона впала перед чоловіком на коліна і визнала свою провину. Жінка поклялася, що коли вдасться повернути дочку, то вона буде для неї доброю мамою і все простить. Оскільки візник і гайдуки не повернулися, Кочубеїха вирішила, що то була змова, щоб Мотря не пішла в монастир. Мотриногу чури теж не було. Коли Кочубей заспокоївся трохи, то думав тільки, хто тую змову міг учинити. Може, сама Мотря?..

РОЗМОВА

Наступного дня Любов Федорівна уже жаліла, що подалась перед чоловіком, що не встояла в бою. Вона ненавиділа його, як ворога, котрий її побідив. І ненавиділа себе, як побіджену.

Кочубей прийшов до жінки на розмову. Його люди вернулися з пошуків і не знайшли ніяких слідів. Не повернулися лише люди з Бахмача. Кочубеїха відразу вирішила, що Мотрині сліди будуть десь недалеко від Мазепи. Кочубей сказав, що Мазепа до такого діла неспосібний.

Швидко по тому до Кочубея приїхали гетьманські післанці. У листі Мазепа прохав Кочубея, щоб він завтра вранці відвідав його в Бахмачі.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ГЕТЬМАНСЬКЕ СЛОВО

Генеральний суддя прибув до гетьмана. Мазепа добре його пригостив і подав

файку. Вони стали обговорювати всілякі важні питання, зразу адміністративного, а там і політичного характеру. Потім перейшли до розмови про Кочубеєву сім'ю. Гетьман питав, чому Кочубей не обороняв дочку від матері. Кочубей такого звороту не сподівався. Він відповів, що це діло сімейне. Гетьман говорив, що хто захисту і помочі шукає в нього, знайде її, хоч би це була й донька, доведена до розпуки злостою і злобою родителів своїх. Нарешті Кочубей зрозумів, що Мотря тут. Любов Федорівна була права. Але разом з тим у серці Кочубея будилася батьківська любов до доньки, покривдженої мамою, і всміхалася радість, що та дочка жива.

Мазепа розповів, що Мотря хвора, що сама втекла сюди, спасаючи себе перед монастирем, перед вовками і – перед мамою. Кочубей зайшов у кімнату дочки. Лідія Петрівна і лікар сиділи біля неї. Мотря не розуміла, що до неї говорять. Кочубей гадав собі, чи не видумана отся нагла хвороба Мотрі. Мотря довго говорила якісь відірвані слова, якісь речення то без початку, то без кінця.

Кочубей хотів їхати, але гетьман не пустив його. Зимова ніч, а Кочубей утомлений і збентежений дуже, а Любов Федорівна хай чекає. Вночі з Мотрею було дуже погано, але Кочубея не будили.

Зранку Мазепа відпровадив Кочубея на своїх санях і своїми кіньми. Войнаровський супроводжував генерального суддю, а назад мав привезти гетьманового канцеляриста Івана Чуйкевича. Цілу дорогу журився Кочубей, що йому Любов Федорівна скаже, аж пригадав собі, що недуга Мотрі грізніша навіть від Любові Федорівни, тому почав молитися в думках.

SEMPER IDEM

Любов Федорівна називала гетьмана старим прелюбодієм, безсоромним женолюбом, нищителем дівочої цноти. Кочубей сподівався, що Любов Федорівна, яка зм'якла два дні тому й покалася, так і лишиться такою, але сталася переміна. Кочубей став нарікати, що через язикату жінку він зраджує старого товариша – гетьмана, що через неї мусить дивитися на терпіння своєї доньки і що довше на таке знущання не дозволить. Та мати вважала, що дочка зовсім не хвора, а просто вдає.

Ввечері Любов Федорівна почала піддобрюватися до чоловіка. Вона принесла йому улюблених страв, випила з ним грушівки, подала файку, а тоді почала переконувати, що зараз саме пора розрахуватися з Мазепою. Хоч Кочубей казав, що зараз час не на помсту, а на молитву за дочку, Кочубеїха прагла не втратити нагоду помститися і зробити гетьманом свого чоловіка.

МІЖ РОЗУМОМ І СЕРЦЕМ

Чуйкевич приїхав у Бахмач і отримав від гетьмана завдання охороняти хутір, бо Мазепа з Войнаровським їхали на невизначений час у Батурин. Перед від'їздом гетьман сказав Івану, що в хуторі перебуває хвора Мотря. Іван розповів гетьману, що знайомий з дівчиною ще з дитинства. Мазепа просив оберігати Мотрю, Любові Федорівни не допускати до неї. Чуйкевич зрозумів: коли Мотря до гетьмана втекла, так видно, що любить його. Хлопець змирився з цією думкою і взявся за роботу: Бахмач перетворювався в його уяві в кріпость, котру обложив ворог.

Переходячи попри двері, за котрими лежала Мотря, Чуйкевич хотів зловити якісь звуки, але нічого не чув. Він питав лікарів, як почувається хвора панночка, але ніколи не заходив до неї.

ОЗЕРО СЕРЕД ЛІСУ

Сердюки охороняли хутір, змінювали варту і між собою говорили, що Чуйко добре пильнує Бахмач, навіть не дозволяє задрімати на службі. Чуйкевич дійсно уважно пильнував хутір, ходив вночі від вартівні до вартівні, перевіряв валки, що їхали поблизу.

Якось після роботи Чуйкевич заснув і побачив дивний сон. Кругом ліс, всередині озеро. Вода в ньому глибока, аж чорна. На озері човен. Зривається вітер і знімає на озері хвилю. В човнику сидить Мотря, і він хоче врятувати її. Вода бурлива, глибока, він скаче у воду і кричить: "Мотре! Мотре! Мотре!".

З цього тривожного сну Чуйкевича розбудив Мотрин чура. Цілий день Іван не міг забути про той сон. Не знав, чи це сон був, чи прямо прочуття? Ліс зі сну ніби йому знайомий і подібне озеро лісове він десь також бачив. Обходячи варту, Чуйкевич зустрів старого сотника Петрановського і описав йому ліс і озеро зі сну. Сотник сказав, що недалеко тут є такий гайок і озеро, чи краще сказати, чортове болото. Чуйкевич відразу вирішив поїхати туди і все перевірити, але сотник порадив, щоб у той гайок поїхала половина охорони, а Іван хай пильнує на хуторі. Чуйкевич притакнув старому.

Скоро від болота вернувся вісник і сказав, що у лісі стрілянина. Чуйкевич з другою половиною запасної сотні поспішив на допомогу першій. Ще заки стемнілося, ліс був у Чуйкевичевих руках. Петранівський виловлював останки бандитів. Було їх душ кільканадцять, бо чимало в сутичці погинуло. Чуйкевич був вдоволений і тішився, що охоронив Мотрю від небезпеки.

Полонені були в подертій одежі, виглядали бідно. Переважно люди молоді, парубки. Чуйкевичеві жаль робилося тих безталанних людей, не хотів їх страчувати. Один з них мав, може, шістнадцять років. Чуйкевич почав випитувати, хто їхній ватажок, хто їх послав сюди. З гурта виступив один, підійшов до Чуйкевича і промовив стиха, що знає більше. Вони відійшли набік, і чоловік розповів, що Яким Тогобічний обіцяв повести їх на Січ, а про напад на Бахмач не говорив. А вчорашньої ночі був п'яний і проговорився йому, що підуть якусь панночку визволяти. І коли визволять і до рідних батьків привезуть, то за це їм буде велика нагорода. Чуйкевич помилював усіх полонених, а наймолодшого хлопця взяв під свою руку.

МІЖ КНИЖКАМИ

Гетьман з Батурина не вертався, бо мав там багато важливих справ. До Мотриних світлиць ніхто, крім тітки і паж, не навідувався. Дівчині було дуже сумно, тому часто паж читав їй книги. Було їх у дворі багато. Та, на жаль, хлопець умів лиш по-нашому читати, а наші книжки були здебільшого нецікаві. Якось хлопець знайшов копії гетьманських універсалів і листів. Тут гетьман говорив своїми власними словами. Видно було його розум, його стиль і характер. Мотрі було цікаво слухати.

КОЛИСЬ І НИНІ

Чуйкевич переходив попри цвинтар, і його спокусило зайти. Так якось сумно було

йому на серці, що навіть незчувся, коли опинився поміж могилками. Імена на хрестах були незнайомі йому, а колись і ці люди любили й ненавиділи, радувалися і сумували, попадали в розпуку і сподівалися, руками зір досягали, одним словом, жили.

Втомлений Чуйкевич вертав на відпочинок. Питання, що буде з Мотрею виснажували його і настроювали на сумну нуту.

Того вечора гетьман приїхав на хутір і прийняв звіт від Чуйкевича. Була вже ніч, коли вони розмовляли. Чуйкевич розповів про гільтяїв, про помилювання, про заслугу сотника Петранівського. Коли він сказав, що жодного разу не провідував Мотрю, Мазепа був здивований. Гетьман попросив Івана йти і добре відпочити після стількох днів роботи.

Мазепа знав, що Чуйкевич любить Мотрю, але хлопець все-таки лишався вірним йому. Гетьман думав і про Любов Федорівну: тепер він знав, що це саме вона послала людей, щоб викрали дочку. Гетьман мав у руках сильний козир.

ЧИ ПЛАКАТИ, ЧИ СМІЯТИСЯ

Мотря нетерпеливо дожидала гетьмана. Але він тільки поклін тіткою Лідією переслав і передав дарунки – нові книжки. Якогось дня Мотря сказала лікарю, що хоче встати з постелі. Він дозволив встати лише наступного дня і тільки на годину. Мотря вертала до здоров'я, тішилася життям. Здавалося їй, що поборола не одну хворобу, а дві, і що тепер не має вже чого боятись. Що гіршого може статись від того, що вже було? Батьки заслали її до монастиря, а вона втікла до гетьманової палати... Чи плакати, чи сміятися?

ЧИ МЕНІ СНИТЬСЯ, ЧИ МЕНІ ЗДАЄТЬСЯ

Наступного дня Мотря збиралася до гетьмана. Дівчина ще не мала сил. Вона пройшла кількома кімнатами, а коли добралася до гетьманового кабінету, то зовсім втомилася. Гетьман не вірив: чи йому сниться, чи здається, що Мотря прийшла сама. Дівчина відчула, що ноги вгинаються під нею. Гетьман підтримав її і більше зацікавлений, ніж запровадив до високого фотелю біля свого стола в кабінеті. Мотря не мала сил на якісь слова. І знову Мазепа більше зацікавлений, ніж відпровадив Мотрю до її світлиці.

ЧИ ДОСПІВАНА ПІСНЯ?

На другий день Кочубей приїхав до Бахмача, щоб гетьманові побажати свят. Він привіз дичину й рибу, бо вони з гетьманом по старій звичці обдаровувалися при таких нагодах. Кочубей провідав дочку і побачив, що вона дійсно хвора. Чоловік знав, що в усьому винна Любов Федорівна. Мотря сказала батькові, що в монастир не хоче і на свята додому не поїде. За вечерею Кочубей і Мазепа говорили про жінок. Гетьман переконував Василя Леонтійовича, щоб віддав за нього Мотрю, адже в історії є багато випадків, коли у старших чоловіків народжувалися спадкоємці. Кочубей сміявся і не знав, що казати.

ПОЧУВ ПРАВДУ

По вечері Мазепа з Кочубеєм продовжили розмову про шлюб. Кочубей говорив, що на заваді стоїть вік гетьмана і те, що він хрещений батько дівчини. Гетьман наважився розповісти, що Чуйкевич перешкодив нападові на Бахмач, під час якого Мотрю хотіли

викрасти. Генеральний суддя був вражений, а коли він дізнався, що це організувала Любов Федорівна, у нього стався серцевий напад. Лікар довго порався, заки привів Кочубея до пам'яті. Гетьман вирішив нічого не казати Мотрі про хворого батька, щоб не тривожити її.

Я, КОЧУБЕЇХА

Тепер гетьман не знав, що робити з Любов'ю Федорівною. Потрібно було повідомити про Кочубея, але не хотілося, щоб приїжджала. Та навіть отримавши лист про хворобу чоловіка, Кочубеїха не приїхала. Вона хотіла воювати з гетьманом до самого кінця. Цей кінець вона уявляла собі не інакше, як поваленням Мазепи і засланням його десь у Сибір. Жінці припала до вподоби гадка, що Василя Леонтійовича чимось отруїв гетьман.

До Кочубеїхи приїхала корчмарка, вони замкнулися в окремій кімнатці і перешіптувалися. Саме корчмарка підготувала за наказом Любові Федорівни напад на Бахмач. Жінки почали згадувати усіх, хто пішов колись проти Мазепи. Цих людей покарали то на смерть, то на Сибір, а гетьман вийшов чистий. В Кочубеїсі накопала злість, помста не давала їй спокою, і вона сказала, що Мотрю забере і віддасть, за кого схоче. Адже вона не хто-небудь, а Кочубеїха!

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗЦВІТАЙТЕСЬ, КВІТКИ!

Мотрі було весело від думок про те, що гетьман любить її. Дівчина хотіла бути щасливою хоч хвилину. "Розвивайтесь, луги, розцвітайте, квітки, Мотря хоче щасливою бути!" – думала дівчина. Вона відчула, що змінилася. Перша спроба встати, щоб побачити гетьмана, не вдалася. Вдруге вставати не поспішала. Жадібно ловила кожную вістку про гетьмана з уст тітки Лідії і від свого чури. Про недугу батька не знала.

На другий день після серцевого припадку Кочубей хотів уставати і їхати. Гетьман пропонував, що покличе у Бахмач Любов Федорівну і Марію Федорівну, і всі разом відсвяткують Різдво. Генеральному судді подобалася така ідея, але він знав, що жінка буде проти. Кочубей таки поїхав.

Коли Кочубей розповів жінці, що Мотря досі лежить хвора, Любов Федорівна сказала, що дочці, певно, добре лежати в гетьманській постелі. Жінці хотілося якнайскоріше перехилити чоловіка на свою сторону, і вона не сумнівалася, що їй це вдасться. Вона знову почала мову про те, що хоче бачити свого чоловіка гетьманом. Говорила, що саме Мазепа викрав Мотрю і отруїв Кочубея. Чоловік переконував жінку, що вона вже задалеко зайшла. Жінка просила Кочубея боротися з гетьманом, бо не треба їм ставати в половині дороги. Кочубей не почував у собі досить сил, щоб опертися жінці.

ЩАСТЯ...

Ночами Мотря не могла заснути, виглядала у вікно, чи скоро світанок. Згадувала Любов Федорівну, Чуйкевича. Вдень дівчина зраділа, бо лікар нарешті дозволив встати.

Скоро мало бути Різдво.

Мотря вбралася в своє звичайне вбрання, хоч бачила на кріслі у своїй кімнаті оксамитний контушик, горностаями підбитий. Хотіла вбрати його тоді, коли сам гетьман попросить. Як тільки зібралася, пішла до гетьмана. Мазепа не пускав її холодних рук, просив звертатися до нього на "ти", признавався в коханні своїй останній любові. Мотря слухала тих слів і забувала про все. Хотіла бути щасливою, бути гетьмановим знаряддям до визволення, до слави, до величі, до здійснення мрії, яка снилася предкам у їх найкращих снах. А гетьман упадав біля Мотрі, просив вдягнути теплий контуш, що передав, а потім сам його приніс і накинув їй на плечі.

БІЛІ КОНІ

Наступного дня мав бути Святий вечір. Гетьман, Мотря, тітка і Войнаровський пригадували дитячі враження від Різдвяних свят. Андрій говорив, що для нього веселіший Великдень. Мазепа питав Мотрю, чи не тужить, що святкуватиме не вдома. Дівчина виглядала задуманою, і гетьман всіляко старався розважити її.

За вечерею гетьман жартував то з тітки Лідії, то з Войнаровського. Пили за здоров'я Мотрі Василівни, а вона трохи соромилася. Раптом тітці здалося, ніби почула дзвінки від саней. Войнаровський підійшов до вікна, але не побачив нікого. Але за хвилину тітка знову почула дзеленькання. Тепер уже й гетьман підійшов до вікна. Тітка припустила, що це могли бути білі коні. Мазепа сказав, що це вигадки, нічого цікавого. На прохання дівчини тітка мусила розказати, що люди оповідають, нібито, коли в Бахмачі щось лихого має статися, щось недоброго, то з'являються білі коні. Літом чорний повіз везуть, а зимою з будою сани. І ніби хтось у них сидить. А як підійти, то коні, і сани, і люди щезають. Тітці знову щось почулося, і Войнаровський вийшов на ганок. За хвилину вернувся і сказав, що ніхто не їхав. "А може, це щастя їхало до нас, побачило, що зачинена брама, і – завернуло", – сказала Мотря, і очі її заволоклися тугою.

БІЛИЙ СНІГ

В цей час у бахмацькій сторожівні бунчукові товариші в кості грали. Чуйкевич був поміж них, і йому не сподобалося те, що почали говорити про красиву Кочубееву дочку, яка дісталася гетьману. Іван вийшов надвір і зрозумів, що йому в Бахмачі не свята. Вже одна свідомість, що Мотря тут святкує, а про його, може, й не згадає, дошкулювала козакові.

Чуйкевич відпросився до Батурина. Коли Іван прощався з Мотрею, признався, що досі не може її забути. Дівчина попросила взяти себе в руки, бо їх чекає велике. Як треба заплатити за нього щастям своїм, заплатять.

НА СВЯТИЙ ВЕЧІР

Подвір'ям перебігали дворові люди, челядь, прислуга, сердюки, мужчини й жінота. Всі спішилися, раділи, бо заходили Різдвяні свята. Мотря спостерігала через вікно і пригадувала дитинство, коли батьки були ще не такі багаті. Тоді їй було радісно святкувати Різдво.

Гетьман розумів, що Мотрі тужно за батьківською хатою, що зараз їй нелегко. Та

вона хотіла допомагати гетьману звершувати велике діло, хотіла допомагати нести його тяжкий хрест.

Ввечері приїхали бурсаки, щоб показати вертеп і привітати гетьмана з Різдвом. Коли Мазепа пішов до них, Мотря задумалася: де і як святкуватиме вона віднині за рік? Як гетьманша чи як черниця, у радості чи в смутку, серед успіхів чи після невдачі?

Вечеряли вчотирьох. Гетьман роздав усім просфору. Мотря розцілувалася з тіткою, Войнаровському руку подала. Згодом гетьман розказував про свої давні пригоди. По вечері прийшли під їхні двері колядники. Гетьман зауважив, що українці вміють гарно співати і тільки у пісні мають згоду. Тітка зібралася йти пригощати колядників, аж раптом загорілася зірка, що її мали колядники. Всі заметушилися, гасили, а потім Мазепа передав колядникам гроші, щоб зробили нову зірку.

ВЕРТЕП

Гетьман, тітка, Войнаровський і Мотря, яка сіла трохи збоку, щоб її було мало видно, дивилися на ляльковий вертеп, який показували бурсаки. Посеред широких сіней на підвищенню стояв вертеп, як церква з трьома банями, розмальованими й позолоченими. Бурсак розповів вивчену святкову орацію про Різдво, а потім показували пастухів, які бігли до Ісуса, трьох царів, які були дуже схожі на Мазепу, Орлика і Войнаровського. Коли показали Ірода, то всі помітили, що схожий на царя Петра, а Рахиля була наче образ України. Потім з'явилися смерть, чорт, старий дід і молода баба, солдат, який знущався з бідних людей, шляхтич, козак-запорожець. Ще кілька сцен, і вертепна вистава скінчилася. За вертепом бурсаки проспівали старосвітську колядку. Гетьман добув гаманець і дав коляду, а потім пішов з Мотрею у ту кімнату, де вечеряли. Там було вже прибрано зі столу, тільки тітка Лідія залишила в тарілках їжу для духів. Мазепа говорив Мотрі, що на друге Різдво, дасть Бог, стане її чоловіком. І зберуться старшини на Різдво, на старшинську раду, а вона гостити їх буде. Він пригорнув її до грудей, а вона очима, повними безмежної віри і великої надії, дивилася в його темні, глибокі зіниці. Мазепа мав їхати до церкви, і Мотря хотіла їхати разом, та він не згодився. Раз, що по недузі, а друге – нащо дразнити людей.

ЯК ВОНО СКІНЧИТЬСЯ?

Тітка Лідія і Войнаровський теж поїхали. Навіть з прислуги мало хто лишився, двір опустів. Мотря думала, як воно все скінчиться. Дивилася на портрети, що висіли по стінах. Духи Мазепиних предків наче обступили її. Мотря питала їх, як все скінчиться. Не могла заснути дівчина. Портрети наче оживали, дивилися на неї і питали, хто вона така, чого сюди забрела.

Коли Мотря почула дзеленькання, згадала, що то вже з церкви вертаються. Гетьман стане питати, чому вона не спить. Що вона відповість йому. Краще не ждати зустрічі. І вона скоро побігла до своїх покоїв, щоб заснути.

ВЕСЕЛЕ РІЗДВО

По давньому звичаю на Різдво, на Великдень і на Покрови до гетьмана приїжджали генеральні старшини, дехто з полковників, кому не було дуже далеко, і з визначних та заслужених полкових старшин. Приходили також начальники сердюцьких,

компанійських й охочекомонних полковників. При тій нагоді відбувалася нарада. Та цього Різдва гетьман хотів старшинську раду відсунути хоч до Нового року, бо політичні події змінювалися, і кождий день міг принести щось важного й несподіваного. Була ще одна причина, для якої гетьман не бажав собі старшинського з'їзду в Бахмачі, – Мотря. Тож він переказував, що не хоче поки ради.

Та старшини зі свого боку боялися, щоб гетьманові не було прикро, що вони не приїхали. Першим з'явився Орлик. Він розповів, що нового у Батурині, зізнався, що люди нарікають на гетьмана через свавілля царських людей. А згодом Орлик признався, що люди говорять, ніби гетьман викрав Мотрю Василівну. Мазепа розсміявся і сказав, що усі знають Кочубеєву доньку, а вона не з таких, що її можна насильно увести. Це панночка з характером і темпераментом, і двір Кочубея не з тих, щоб можна на нього напасти й викрасти доньку. Орлик признався, що ці плітки пускає Любов Федорівна. Тоді Мазепа сказав, що Мотря сама втекла до нього, коли її везли у монастир. Дивно було Орликові почути з уст гетьмана таку відомість. Мазепа попросив його секретно поїхати в Київ і розвідати в митрополії, як вони там поставилися б до його з Мотрею подружества, бо вона його хрещениця. Орлик подякував за довіру у такому завданні.

Почали з'їжджатися старшини. Коли Ломиковський зауважив, що нема Кочубея, гетьман розповів, що Василь Леонтійович був тут кілька днів тому і занедужав. Вирішили посидіти і побалакати без старшинської ради. Гетьман сказав, що знає про нарікання народу на нього, старшини переконували, що стоять на його боці. Розмови перервав приїзд царського чоловіка від воєводи. Гетьман мусив піти прийняти гостя.

Царський чоловік привіз гетьманові побажання і святочні дарунки. Мазепа добре пригостив і напоїв вином гостя. Тому розв'язався язик, і гетьман почув, що на нього є жалоба про викрадення Кочубеєвої Мотрі. А писав жалобу не Кочубей, а безіменна. Коли Мазепа провів гостя, то задумався. Ні одне політичне діло не складалося йому так важко, як оця любовна пригода. А все через Любов Федорівну.

Між тим старшини по виході гетьмана забалакали свобідніше й голосніше. Усі просили Войнаровського, щоб радив гетьману відвернутися від Москви. Адже народ тепер дуже озлоблений на царських людей, і коли б побачив, що гетьман не з царем, а з народом тримає, одною лавою посунав би за ним, як колись за батьком Богданом. До того відомо, що перемога перехиляється на сторону Карла. Старшини знали, що Войнаровський перекаже їх слова гетьманові і користали з нагоди, бо до гетьмана не мали такої сміливості.

До старшин повернувся гетьман, а з ним – Апостол, котрий якраз тепер приїхав. Ломиковський почав, що є вісті, ніби Карлові щастя сприяє, і до Станіслава Лещинського чимраз більше поляків признається. Гетьман не подавав виду, за ким тягне. Тоді Апостол сказав, що треба дбати про свою шкуру. Мазепа сказав, що турбується ділом, що хоче для всіх гарного майбутнього, щоб усі згадували його, як батька. А грошей він з собою до гробу не забере, збирає їх на потреби України – на війну. Апостол підступив до Мазепа і нараз голосом грімким і рішучим сказав: "Двигни

цей камінь, двигни!" Гетьман згадав дивного діда, його високу стать, орлині очі, незгоєну рану на грудях. Мазепа попросив усіх довіряти йому.

Раптом Войнаровський побачив, що їдуть сани Кочубея. Та як усі були здивовані, коли між старшин увійшла Любов Федорівна. Вона привіталася і почала жалітися, що її родині завдали сорому. Старшинам було дивно, що жінка ображає гетьмана. Вони почали говорити їй про це, а потім гетьман пішов з нею на розмову.

Кочубеїха заявила гетьману, що приїхала по дочку. Мазепа відповів, що дівчина віддалася під його протекцію, і він не дозволить чинити їй кривду. Гостя почула перевагу хазяїна хати. Жалувала, що переступила його поріг. Їй хотілося підняти бучу, кликати старшин, обвинувачувати старого женолюба, але гетьман своїми очима обезсилював її і приковував до місця. Чула, що потерпіла погром.

Коли Кочубеїха поїхала додому, Мазепа повернувся до старшин. Апостол, хоч тесть Кочубеєвого сина, не щадив Любові Федорівни і жалував її слабохарактерного мужа. Котрийсь із старшин сказав, що він тую бабу прямо у вежу замкнув би, бо через неї ніколи спокою не буде. Гетьман зачув ту раду і сказав, що міг би покликати Любов Федорівну на суд, але не зробить того, бо є важливіші справи. Усім треба тепер забувати про себе, а тямити про загальну справу.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ДЕРЖАВНА КОНЕЧНІСТЬ

Старшини засиділися поза північ і від'їхали гуртом. Орлик також. Біля гетьмана залишився Войнаровський і заспокоював дядька. Та гетьман боявся, що Любов Федорівна зіпсує усе діло. Вона ж уже до воєводи бігала, а за кілька днів знатиме й цар. Скажуть у Москві: тепер рішається війна, а старому гетьманові заохочується весілля.

Гетьман довіряв Войнаровському. Дивився на Андрія, як на свого наслідника, якщо задуми його не вдадуться і сина йому Господь Бог не дасть. Войнаровський пропонував усунути Кочубея, але гетьман сказав, що не хоче робити прикростей Мотрі, бо Кочубей – її батько.

Мазепа розумів, що ніхто, крім нього, не зможе закінчити справи, яку він почав. Дійсно, чи не переїхали тут оці білі коні, котрі Лідії причувалися... Войнаровський теж пригадав той момент, коли тітка Лідія так збентежилася. "Нехай їдуть, але я з ними не поїду. Живим мене ті чорні сани не повезуть. Поборюся. Є тільки одна сила, якій я скоритися мушу...", – промовив гетьман. Андрій спитав: "Яка?". "Державна конечність", – відповів Мазепа.

БІЛИЙ РАНОК

Пізно збудилася Мотря, бо й пізно на Святий вечір заснула. Хоч було Різдво, тітка Лідія не дала Мотрі встати з ліжка. Просила не спішити, бо наїхало старшин, гетьман буде гостити їх до вечора. Мотря відчула себе пташкою у золотій клітці. Коли дівчина побачила крізь вікно батькові сани, то подумала, що він прийде провідати її. Чура розповів їй, що то приїздила Кочубеїха. Та мама не навідала Мотрю.

Наступного ранку за сніданням Мотря зустріла гетьмана. Він розповів, що Любов Федорівна хотіла забрати дочку з собою, але він все одно не віддасть її. Мотря спитала, навіщо дурити себе, адже щастя відходить від них. Гетьман просив не говорити так, бо він щасливий і пожертвує усім, крім неї. Мотря не хотіла такої жертви. Вона хотіла, щоб гетьман вирішував долю держави. Мазепа спитав, що ж буде з нею, а дівчина відповіла, що чекатиме в монастирі чи вдома, поки вони не з'єднаються навіки в іншому світі. Їхнє щастя здавалося Мотрі сонцем зимою: зблиснуло на хвилину і сховалося. Але і за те хай буде Богові дяка. Не забуде його ніколи, не забуде гетьмана.

CARPE DIEM

Гетьман потішався надією, що Орлик з добрими новинами з Києва верне, але той приїхав і сказав, що митрополія без Москви не дозволить, та й у діло мусить устрягнути сам цар.

Мазепа рішився: для загального добра, із-за державної konieczності жертвує своїм власним щастям. Мотрю не хотів віддавати на поталу Любові Федорівні, тому хотів при свідках заключити угоду з Кочубеєм, силою котрої Мотря від'їде з Бахмача, але не під руку матері, лиш осяде в котрімсь із Кочубеєвих дворів під опікою своєї тітки. Гетьман казав Орликові написати лист до Кочубея і Апостола, щоб вони негайно приїхали в Бахмач.

Гетьман говорив дівчині, що все одно надіється на час, коли зможе назвати її дружиною перед Богом і перед людьми. Під час тієї розмови признався їй, що хоче порвати з царем Петром і зв'язати долю України з Карлом XII. Про це ще ніхто не знав, і Мотря подякувала, що зробив їй честь почути таке важке слово. Для неї це була найбільша честь – гетьман обдарував її своїм довір'ям. Дівчина просила його всі сили присвятити цьому важливому ділу. Тепер їй не була страшна розлука, бо були поєднані духом. Мотря вірила, що наперекір долі, котра їх розлучає, Господь пошле їм на небі з'єднання вічне. Гетьман назвав її своєю останньою любов'ю і першою правдивою.

Щоб Мазепа не сумував, Мотря попросила його дати наказ засвітити дванадцять свічок, прибрати стіл квітками, подати щонайсмачніших страв і щонайдобрішого вина. Таким чином вони мали справити весілля їхніх душ. По вечері Мотря хотіла грати на бандурі, співати, бо ж сам гетьман казав колись: *carpe diem* – користаймо з хвилини.

КАРЛИК – ЧОЛОВІК

Над Бахмачем гуділи вітри і мело снігами. Була пізня ніч, весь двір спав. Тільки гетьман не спав, а сидів над паперами. Важко було Мазепі зважитися стати на бік шведського короля, а все через своїх людей, яким не довіряв. Гетьман ще раз пробігав думками шляхи, котрі до незалежності намітив. Пора закріпити булаву. Або закріпить її Мазепа, або пропаде разом із нею.

Задуманий гетьман не чув, коли в кімнату ввійшов його карлик. Весельчак був у звичайному вбранні. Карлик сказав, що прийшов потішити свого добродія, бо він, хоч і блазень, також чоловік. Усі кінець кінцем лиш люди і всі бідні, нема щасливого на світі. Карлик говорив так поважно, що гетьман задумався над тим і простяг до нього руку. Гість розплакався і промовив, що вперше побачив ближнього.

ОЧІ

Очі гетьмана пронизували Кочубея... Мазепа попросив Орлика прочитати Кочубею по пунктах довіроче зобов'язання, у якому йшлося про те, що Мотря передається під батьківську опіку (виразно: батьківську!). Батько мав простити її вину, що не пішла в монастир. Дівчина мала дістати свою власну прислугу, своє окреме мешкання, і гроші з батьківської казни. А заміж мала вийти тільки за того, кого полюбить і котрому по совісті своїй запрягне вірність. На диво, Кочубей погодився зі всім і відразу підписав документ.

НЕДОСПІВАНА ПІСНЯ

Вечоріло. Вітер, що ущух був в обід, зривався тепер наново, а Мотря збиралася від'їжджати з Бахмача. Чура їхав з нею.

До гетьманського кабінету увійшла Мотря, щоб попрощатися. Мазепі було важко, але вона сказала, що зараз йому час на діло, а вона зазнала щастя і мусить йти. Хотів пригорнути її до себе, не пустити, але Мотря вихопилася і вилетіла крізь двері.

Крізь вікно військової сторожівні визирав Чуйкевич. Гетьман довго стояв на ґанку. Вітер снігом загладжував сліди по снях, котрими від'їхала Мотря. Вийшов Войнаровський і попросив дядька, щоби йшов у хату. Вони знову залишилися вдвох. Мазепа попросив небожа засвітити і принести листи, що привіз сьогодні посланець, бо перед ними стоїть важливе діло.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу